

BELLETEN

Cilt: XXIX

NİSAN 1965

Sayı: 114

ALTINTEPE (URARTU) İSKELETLERİNE
AİT KALINTILARIN TETKİKİ

Dr. REFAKAT ÇİNER

A. Ü. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi
Paleoantropoloji Kürsüsü Asistanı

Erzincan'ın 20 kilometre doğusunda, Erzincan - Erzurum şosesi üstünde ve münbit Erzincan ovasının doğu yarısında 60 metre yüksekliğinde 500 metre çapında çok sarp ve tabii bir tepe olan¹ Altintepe'de 1959 yılının Eylül ayında, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Türk Tarih Kurumu adına Prof. Dr. Tahsin Özgüç başkanlığında Prof. Dr. Nimet Özgüç, Mimar Arkeolog Mahmut Akok, Asistan Kutlu Emre, Fotoğraf Salâhaddin Öztartan'ın iştirakiyle kazı yapılmıştır².

Hafirler 1959 Eylül'ünde yaptıkları bu kazıda tepenin doğu yamaçlarına, ovoidan itibaren 40 metre yükseklikte ve aşağı yukarı bir hizaya inşa edilmiş mezarlardan üçüncüsünü, sathı toprağının 1.50 m. altında keşfetmişlerdir³. M. E. VIII. asrın sonu, VII. asrın başına rastlayan bu Urartu mezarı⁴, üç odalı monümental taş mezar

¹ Özgüç, T. 1961: Altintepe Kazıları. Belleten, cilt XXV, S. 98, s. 253.

² Özgüç, T. 1961: s. 253-254. (Hafirlerin raporundan anlaşıldığına göre, Eski Tunç devrindenberi iskân edilmiş bulunan Altintepe'de Urartulara ait kale izleri mevcut olduğu gibi, Altintepe Orta Çağlarda ve bilhassa Akkoyunlular devrinde tekrar bir iskân sahası olmuş, ondan sonra terkedilmiştir).

³ Özgüç, T. 1961: s. 253. (Altintepe'de Urartu eserlerinin ilkinde 1938'de ve ikincisine de 1956'da bulunan 3 odalı mezarda rastlanmıştır).

⁴ Özgüç, T. 1961: s. 254-255. Hafirlerin raporlarında belirttiklerine göre: "Evvelâ sırtta ham toprak içine 7 metre genişliğinde ve 8.50 m. uzunluğunda büyük

olup, ikinci odada biri odanın dar, diğeri uzun duvarı önünde olmak üzere 2 taş lâhit bulunmuştur⁵.

Hafirlerden öğrendiğimize göre lâhitlerden çıkarılan iskelet kalıntıları tetkik edilmek üzere Paleoantropoloji Kürsü Profesörü Ord. Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek'e teslim edilmiştir⁶. Ancak çok kıymetli Hocam Ord. Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek aramızdan ebediyen ayrıldığından Urartu iskelet kalıntılarını tetkik etmek vazifesi bana tevdi edildiği zaman, Paleoantropoloji Kürsüsü Kemik Lâboratuvarında aradığımızda iki iskelete ait kalıntıların muhafaza edildiği görülmüştür. Bu kalıntılar; 1 ve 2 diye numaraladığımız iki iskelete ait kafatası parçaları, alt çene parçaları, humerus, femur, tibia, fibula, pelvis, vertebra ve calcaneus parçacıklarından ibarettir. Çoğunlukla ezilmiş ve ufalanmış durumda bulunan bu parçacıklardan ancak 1 numaralı iskelete ait natamam bir calvaria, bazı kısımları eksik sağ ve sol femur ve tibia'lar ile, 2 numaralı iskelete ait natamam bir calva, bir sağ humerus ve bir sol femur restore edilerek üzerinde ölçüler alınabilmiş ve ayrıca 1 ve 2 numaralı iskeletlere ait alt çene parçaları da tetkik edilmiştir (Bak. Res. 1-4).

YAŞ ve CİNS

Altuntepe (Urartu) 1 ve 2 numaralı iskeletlerinin uzun kemiklerinde epifizler tamamen kaynaşmış olup, mevcut alt çene parçalarında yirmi yaş dişlerinin de çıkmış olduğu görülmektedir. Binaenaleyh bu iskeletlerin ikisi de kâhil fertlere aittirler. Yine 1 ve 2 numaralı iskeletlerin kafataslarında sutura coronalis, sutura sagittalis ve sutura lamdoidea'nın dış yüzde (ectocranial) ve iç yüzde (endocranial) pariz silinme göstermesi (ki bu silinme 2 numaralı kafatasında daha fazladır) 1 numaralı ferdin 45-50 yaşlarında, 2 numaralı ferdin de

bir kuyu kazılmış ve içine 3 odadan müteşekkil monümental taş mezar yapılmıştır". "Birinci oda 4.00 X 2.00 m.; ikinci oda 4.50 X 2.00 m. ve üçüncü oda 2.50 X 2.00 m. ölçüsündedir".

⁵ Özgüç, T. 1961: s. 256. Profesör Özgüç'ün raporunda, lâhitlerden birinin (lâhdin dışında bulunan elbiseye dikili durumda altın, gümüş ve tunç düğmeler ve demir okuçlarına istinaden) bir erkeğe; diğerrinin de (lâhdin içinde bulunan elbiseye dikili altın düğmeler, altın pullar, altın ve kıymetli taşlardan müteşekkil gerdanlık tanelerine istinaden) bir kadına ait oldukları belirtilmiştir.

⁶ 23 Eylül 1961 de elim uçak kazasında kaybettiğimiz çok kıymetli hocam Ord. Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek'in hâtrasını hürmetle anırım.

50-55 yaşlarında olduklarına⁷, keza kafada, pelvis parçalarında ve uzun kemiklerde müşahede edilen bazı morfolojik karakterler de, 1 numaralı iskeletin bir erkeğe ve 2 numaralı iskeletin de bir kadına ait olduklarına delâlet etmektedirler.

KAFATASLARI

Altintepe (Urartu) 1 numaralı iskeletine ait calvaria'da (beyin kutusu'nda) muhafaza edilmiş olan kısımlar;

a) Pars nasalis'i muhafaza edilmiş, glabella'nın her iki tarafında (sağ ve sol) kaş kavisleri (arcus superciliaris) nin bir kısmı ve margo orbitalis'leri olmayan, sol ön yarısı sağ ön yarısından eksik, üç parçadan müteşekkil bir alın kemiği (os frontale);

b) Altı parçanın yapıştırılması ile elde edilen, orta kısmı ve alın kemiği ile birleşen ön kenar (margo frontalis) ın büyük bir kısmı ve şakak kemiği ile birleşen alt kenar (margo squamalis) ın sutura sphenoparietalis'e yakın kısmı eksik olan bir sağ duvar kemiği (parietale);

c) Dört parçanın yapıştırılması ile elde edilen ve şakak kemiği ile birleşen alt kenarı (margo-squamalis), alın kemiği ile birleşen ön kenar (margo-frontalis) ın alt kısmı eksik bir sol duvar kemiği (parietale);

ç) İki parçanın yapıştırılması ile elde edilen ve pul kısmı (squama occipitalis) nın şakak kemiği ile birleşen sol alt kenarı (margomas-toideus) ı eksik bir art kafa kemiği (os occipitale);

d) Pars mastoidea'sı, pars tympanica'sı ile processus zygomaticus'unun yarısı bulunan ve processus styloides'i eksik olan sağ şakak kemiği (os temporale);

e) Üst-yüz'de muhafaza edilmiş olan maxilla'nın, os zygomaticum'ların, os nasale'nin bazı kısımları ile, spina nasalis anterior ve ospalatinum'dan ibarettir.

Çok uzun ve dar olan Altintepe (Urartu) 1 numaralı calvariası hyperdolichokran'dır⁸. Kafa genişliği, Şenyürek tarafından tetkik edilen Kültepe III. kat, Adad-Sululi evi'nden çıkarılan kadın

⁷ Olivier, G. 1960. Pratique Anthropologie. s. 148.

⁸ Martin-Saller. 1957: Lehrbuch der Anthropologie. Cilt I, s. 488.

kafatasları genişlik ortalamasına ⁹ (136 mm.) eşittir. Kafa uzunluk- genişlik endisi, Rivet'in Amerikalı Pericues kadın kafatasları için verdiği ¹⁰ (68.5) endise, Şeyh Höyük iskeletlerinden (5 numaralı) kadın kafatasının ¹¹ (67.85) ve (3 numaralı) kadın kafatasının ¹² (68.13) endislerine yakındır. Altuntepe 1 numaralı calvariası'nın basion-bregma yüksekliği, Montandon (1926) nun Ost-Tschuktschen kadın kafatasları için verdiği ¹³ (132 mm.) basion-bregma yüksekliği'nin aynıdır. Altuntepe 1 numaralı calvariası'nda basion-bregma yüksekliği-uzunluk endisi chamaeokran kategoriye girmektedir, kafa fazla yüksek değildir. Basion-bregma yüksekliği- genişlik endisi metriokran, yani orta gurupta olup, Luschan'ın ¹⁴ Kreter kadın kafatasları için verdiği (97.1) endise çok yakındır. Porion-bregma yüksekliği-uzunluk endisi, orthokran gurupta olup, Frizzi'nin ¹⁵ Merowinger (kadın-erkek) kafatasları için verdiği endis ortalamasına (58.5) eşittir ve yine Şeyh Höyük (5 numaralı) kadın kafatasının kine (58.41) yakındır ¹⁶. Porion-bregma yüksekliği- genişlik endisi akrokran gurupta olup, Şenyürek'in ¹⁷ Öküzini iskeleti için verdiği (85.93) endise yakındır. Bu calvaria'nın porion-bregma yüksekliği, Kansu-Tunakanın Alaca-Höyük Bakır Çağı (1 numaralı) kafatası için verdikleri ¹⁸ perion-bregma yüksekliğine (117 mm.) ve sajjital fronto-parietal endisi de, Saller'in ¹⁹ Combe-Capelle adamı için verdiği endise (100.00) eşittir. Altuntepe 1 numaralı calvariası'nda nasion-bregma kavsi

⁹ Şenyürek, M. S. 1952: A Study of The Human Skeletons From Kültepe, Excavated Under The Auspices of The Turkish Historical Society. Belleten, cilt XVI, S. 63, s. 327, Table: I.

¹⁰ Martin-Saller. 1957. cilt II, s. 1237.

¹¹ Şenyürek, M. S.-Tunakan, S. 1951: Şeyh Höyük İskeletleri. The Skeletons from Şeyh Höyük. Belleten, cilt XV, S. 60, s. 436.

¹² Şenyürek, M. S.-Tunakan, S. 1951, s. 436.

¹³ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1282.

¹⁴ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1266.

¹⁵ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1263.

¹⁶ Şenyürek, M. S.-Tunakan, S. 1951, s. 436.

¹⁷ Şenyürek, M. 1958: Antalya Vilâyetinde Öküzini'nde bulunan bir İnsan İskeletinin Tetkiki. A Study of Human Skeleton found in Öküzini in the Province of Antalya. Belleten, cilt XXII, S. 88, s. 480.

¹⁸ Kansu, Ş. A.-Tunakan, S. 1946: Alaca - Höyük 1943-1945 kazılarında çıkarılan Kalkolitik, Bakır ve Tunç Çağlarına ait Halkın Antropolojisi. Belleten, cilt X, S. 40, s. 550.

¹⁹ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1282.

bregma-lâmda kavşine eşittir. Bu calvaria'nın duvar kemiğinin sutura squamasının 1.50 santimetre üstünde alınan ölçülerden hesaplanan ortalama kalınlığı (6 mm.) dir.

Altın-tepe 1 numaralı ferдинin Pearson'un²⁰ ($524.6 + 0.000266 \times$ uzunluk \times basion-bregma yüksekliği) formülü ile hesaplanan kafa kapasitesi 1240.88 santimetre küptür. Yine Pearson formülü ile fakat (porion-bregma yüksekliği) kullanılarak hesaplanan kafa kapasitesi ise (1544.23) santimetre küptür. Sarasin'in²¹ erkekler için verdiği tasnife göre bu ferдин kafa kapasitesi (euenkephal) kategoriye girmektedir, yani ortadır.

Altın-tepe 1 numaralı calvariası'nın norma verticalis'deki biçimi ovoid'dir. Bu kafada duvar tümsekleri (tübera parietalia) orta derecede inkişaf etmiştir. Kaş kavşileri (arcus superciliaris)nin muhafaza edilmiş kısımları, bu ferдин orta derecede inkişaf etmiş arcus superciliaris'lere sahip olduğunu göstermektedir. Orta yükseklikte olan alın, ortaya yakın derecede bir meyil göstermektedir. Alın tümseklerinin (tübera frontalia) inkişafı orta derecededir. Alında sutura metopica tamamen kapanmıştır. Bu calvaria'nın en yüksek noktası bregma'nın 2 santimetre gerisinde sagittal sutur üzerindedir. Occiput bölgesine yandan bakıldığı zaman, orta derecede bir inhina gösterdiği müşahade edilmektedir. Plano-occipital düzlük mevcut değildir. Torus occipitalis ortaya yakın bir inkişaf göstermektedir. Beyin kutusuna norma lateral'den bakılınca dış kulak deliği (porus acusticus externus) nin ovoid bir şekil arzettiği görülmektedir.

1 numaralı calvaria'ya norma occipital'den bakılınca, tepe kısmı yuvarlak bir çatı şekli göstermektedir. Suturlar üzerinde hiç bir worm kemiği (ossa suturarum) mevcut değildir.

Altın-tepe 1 numaralı iskeletin alt çenesine ait elimizde, protuberantia mentalis'in sol tarafında, corpus mandibulae'nin sol yarısına ait ufak bir kısım ile, protuberantia mentalis'in sağ tarafında, corpus mandibulae'nin sağ yarısına ait büyücek bir kısım ihtiva eden bir parça bulunmaktadır. Bu parça üzerinde, protuberantia mentalis'in sağ ve sol taraflarında foramen mentale'ler mevcuttur. Keza sağ gövde yarısında linea oblique'in büyük bir kısmı muhafaza edilmiştir. Alt çene ölçüleri için bak: Tablo II. Bu alt çene gövdesi

²⁰ Martin-Saller, 1957, cilt I, s. 473.

²¹ Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 470.

sağ yarısında kesici dişler ve köpek dişi kayıptır. Birinci ve ikinci premolerlerle birinci, ikinci, üçüncü molerlere ait kırık parçacıklar muhafaza edilmiştir. Alt çene gövdesinin sol yarısında ise kesici dişler düşmüş olup, köpek dişi ve birinci, ikinci premoler köklerine ait bazı parçacıklar muhafaza edilmiştir.

Altın-tepe (Urartu) 2 numaralı iskeletine ait calva'da (kafadamı) muhafaza edilmiş olan kısımlar :

a) Pars nasalis kısmı, arcus superciliaris'leri, processus zygomaticus'leri ve facies temporalis'leri kopmuş kayıp, bir parçadan ibaret alın kemiği (os frontale);

b) Dört parçanın yapıştırılmasıyla elde edilmiş olup, lamdoid sutur yakınında bir parça ile angulus sphenoides'u, angulus mastoideus'u ve margo squamalis'i eksik, sağ duvar kemiği (os parietale);

c) Yine dört parçanın yapıştırılmasıyla elde edilmiş olup, coronal sutur, lamdoid sutur yakınında parçalar eksik olan, margo occipitalis ve margo frontalis'in yarısından itibaren (angulus mastoideus, angulus sphenoides ve margo squamalis'i dahil) alt kısmı eksik sol duvar kemiği (os parietale);

ç) Squama temporalis'inin büyük bir kısmı, processus zygomaticus'u, pars tympanica'sının bir kısmı, processus styloideus'u ve processus mastoideus'unin uç kısmı kopmuş kayıp bulunan ve üç parçanın yapıştırılmasıyla elde edilmiş olan sağ şakak kemiği (os temporale);

d) Squama occipital'in büyük bir kısmı mevcut olup, sol pars lateralis'i, foramen occipitale magnum'u ve pars basilaris'i eksik art kafa kemiği (os occipitale) nden ibarettir.

Mutedil derecede uzun ve dar olan Altın-tepe (Urartu) 2 numaralı calvası dolichokran'dır²². (Tablo III). Bu calva'da kafa uzunluğu, Şeyh Höyük (3 numaralı) kadın kafatası uzunluğunun²³ (182.0), Rivet'in Paltacalo-İndienleri erkek kafatasları için verdiği kafa uzunluğu ortalamasının²⁴ (182.0) ve Reicher'in Kalmuk erkek kafatasları için verdiği kafa uzunluğunun²⁵ (182.0) aynıdır. Kafa genişliği,

²² Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 488.

²³ Şenyürek, M. S.-Tunakan, S. 1951, s. 436.

²⁴ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1228.

²⁵ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1228.

Şeyh Höyük 2 numaralı erkek kafatası genişliğine²⁶ (134.0) eşittir. Kafa uzunluk-genişlik endisi Pearson'un Deutsche (Reihengraber) erkek kafatasları için verdiği²⁷ (73.7) endise yakındır. Altuntepe 2 numaralı calvası'nın porion-bregma yüksekliği, Şeyh Höyük 3 numaralı kadın kafatasınıninkine²⁸ ve Öküzini kadın kafatasınıninkine²⁹ yaklaşmaktadır. Porion-bregma yüksekliği-uzunluk endisi orthokran yani, orta gurupta olup, Valentin'in Schweden kadın kafatasları için verdiği³⁰ (60.1) endise yakındır. Bu calva'da duvar kemiginin ortalama kalınlığı (5 mm.) dir.

Altuntepe (Urartu) 2 numaralı ferdinin Pearson'un³¹ ($296.40 \times 0.000375 \times \text{genişlik} \times \text{uzunluk} \times \text{porion-bregma yüksekliği}$) formülü ile hesaplanan kafa kapasitesi (1293.25) santimetre küp'tür. Sarasin'in³² kadınlar için verdiği tasnife göre bu ferdin kafa kapasitesi euenkaphal kategoriye girmektedir yani, kafa kapasitesi ortadır

Altuntepe (Urartu) 2 numaralı calvası'nın norma verticalis'deki biçimi ovoid'dir. Bu calva'da alın tümsekleri (tubera frontalia) ve duvar tümsekleri (tubera parietalia) zayıftır. Alın hafif bombelik arzemektedir. Calva'nın en yüksek noktası sagittal sutur üzerinde bregma'nın 4 santimetre gerisindedir. Occiput bölgesine yandan bakıldığı zaman ortanın üstünde bir inhina gösterdiği müşahede edilmektedir. Bu calva'ya norma occipital'den bakılınca, tepe kısmı hafif yuvarlak bir çatı şekli göstermektedir. Occipital'de sol tarafta asterion'un biraz üstünde bir tümsek (tubera) mevcuttur.

Altuntepe 2 numaralı iskeletin alt çenesine (mandible) ait elimizde bulunan kısımlar, protuberantia mentalis'i, foramen mentale'leri, pars alveolaris'in bir kısmı mevcut ve üzerinde hiç bir diş bulunmayan corpus mandibulae parçası ve bir de sağ ramus mandibulae'ye ait parçadan ibarettir. Alt çenenin diğer kısımları kopmuş kayıptır. Alt çeneye ait ölçü ve endisler (Tablo IV) te gösterilmiştir. Corpus mandibulae'nin iç yüzünde linea mylohyoidea ve fossa musculi biventrıs mevcut olup, spina musculi geniohyoidei ve spina musculi

²⁶ Şenyürek, M. S.-Tunakan, S. 1951, s. 436.

²⁷ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1236.

²⁸ Şenyürek, M. S.-Tunakan, S. 1951, s. 436.

²⁹ Şenyürek, M. S. 1958, s. 480.

³⁰ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1263.

³¹ Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 473.

³² Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 470.

genioglossi orta derecede inkişaf göstermektedir. Bu alt çene gövde parçası üzerinde, diş çukurluklarının dip kısımları da muhafaza edilmiştir.

UZUN KEMİKLER

Altıntepe (Urartu) 1 numaralı iskeletine ait uzun kemiklerden elimizde bir sağ hümerus parçası, sağ ve sol femür, tibia parçaları mevcuttur. Bunlardan ancak femür ve tibialar üzerinde ölçüler alınabilmiştir (Bak. Tablo: V-VI).

Sağ hümerus'te diaphysis'in yukarı $1/3$ ü ile caput hümeri'nin bir kısmı muhafaza edilmiş olup, caput hümeri ve tuberculum majus'tan parçalar kopmuş kayıptır. Keza diaphysis'in geri kalan $2/3$ ü ile alt epiphysis'de kayıptır.

Sağ femür iki parçanın yapıştırılmasıyla elde edilmiş olup, üst epiphysis kopmuş kayıptır. Alt epiphysis'de de epicondylus tibialis ve epicondylus fibularis'ten parçalar kopmuş olup, corpus femoris'in medial yüzünden de bir parça eksiktir.

Sol femür üç parçanın yapıştırılmasıyla elde edilmiş olup, caput femoris, collum femoris, corpus femoris ve epicondylus fibularis kısımlarından parçalar kopmuş kayıptır. Sol femür'ün uzunluk-kalınlık endisi Martin'in Mongoloid kadınları için verdiği³³ (21.3) endisten pek az yüksektir. Sol femür'ün kuvvet endisi, Martin'in Japon (erkek+kadın) ortalaması olarak verdiği³⁴ (13.1) endise yakındır. Sağ femür eurymer ve sol femür stenomer'dir. Sağ ve sol femürlerde linea aspera iyi inkişaf etmiştir. Plaster endisleri, Hepburn'un Andamanlar için verdiği³⁵ (113.5) endise yakındır. Sol femür'de üçüncü trochanter (trochanter tertius) barizdir, (sağ femürde bu kısım kopmuş olduğundan bilinmemektedir). Crista hypotrochanterica sağ ve sol femürlerde iyi teşekkül etmiş olup, fossa hypotrochanterica mevcuttur. Sol femür'de femür curbürünün derecesi ortadadır.

Sağ tibia, diaphysis'in orta kısmının biraz altından kırılmış olup, diaphysis'in alt kısmı ve alt epiphysis kayıptır. Üst epiphysis'te de condylus fibularis'ten parçalar eksiktir.

³³ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1079.

³⁴ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1080.

³⁵ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1081.

Sol tibia'da üst epiphysis ve diaphysis'in üst yarısı iyi muhafaza edilmiş olup, diaphysis'in alt kısmı ve alt epiphysis kopmuş kayıptır. Sol tibia mesoknem'dir. Sağ tibia euryknem olup bu tibia'nın cnemic endisi, Topinard'ın Parisliler için verdiği ³⁶ (70.0) endisin ve Şenyürek-Tunakan'ın Şeyh Höyük (A nolu) erkek sol tibia'sı için verdikleri ³⁷ (70.0) endisin aynıdır.

Altuntepe (Urartu) 2 numaralı iskeletine ait uzun kemiklerden ancak bir sağ hümerus ile bir sol femur restore edilerek üzerinde ölçüler alınabilmiştir (ölçüler için bak. Tablo VII, VIII). Sağ hümerus'ta, hümerus gövdesinin proximal epiphysis'inde ön yüzde, crista tuberculi majoris ve crista tuberculi minoris nahiyesine rastlayan kısım kopmuş olup, distal epiphysis'de, epicondylus ulnaris, epicondylus radialis ve trochlea hümeri'nin medial kenarı ile capitulum hümeri'nin lateral kenarlarından parçacıklar eksiktir.

Sol femür'de, caput femori'den, trochanter major ve trochanter minor'dan parçacıklar eksiktir. Diaphysis'in ortasından distal epiphysis'e doğru, ön yüzde büyücek parça kopmuş, kayıptır. Keza distal epiphysis'te epicondylus tibialis ve epicondylus fibularis'in compact dokuları tamamen dökülmüş ve süngerimsi (spongy) kısmı muhafaza edilmiştir. Fossa intercondylica sağlamdır. Bu femur platymeric'dir. Bu bakımdan Şeyh Höyük iskeletleri femür'lerine benzemektedir. ³⁸ Altuntepe 2 numaralı ferдинin femür'ünde linea aspera'nın inkişafı ortadadır. Crista hypotrochanterica iyi teşekkül etmiş olup, fossa hypotrochanterica başlangıç halindedir. Femür torsion açısı Schwerzin Schweiz Alamannen'leri için verdiği ³⁹ (13°.1) açığı yakındır. Kuvvet endisi, Martin'in Fransızlar için (kadın + erkek) ortalaması olarak verdiği ⁴⁰ (12.2), Japonlar için (kadın + erkek) ortalaması olarak verdiği ⁴¹ (12.3), Şenyürek'in Öküzini iskeleti için verdiği ⁴² (12.35) ve Kansu-Tunakan'ın Alaca-Höyük Bakır Çağı (IV numaralı) iskeleti için verdikleri ⁴³ (12.23) endislere

³⁶ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1104.

³⁷ Şenyürek, M. S.-Tunakan, S. 1951, s. 438.

³⁸ Şenyürek, M. S.-Tunakan, S. 1951, s. 438.

³⁹ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1088.

⁴⁰ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1080.

⁴¹ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1080.

⁴² Şenyürek, M. 1958, s. 486.

⁴³ Kansu, Ş. A.-Tunakan, S. 1945: Türk Tarih Kurumu Alaca-Höyük Kazılarında (1936-1944) Bakır Çağı Yerleşme Katlarından Çıkarılan İskeletlerin -Antropolojik İncelenmesi: Belleten, cilt IX, S. 36, s. 420.

yakındır. Bu femür'ün uzunluk-kalınlık endisi Martin'in Bavyeralı kadınlar için verdiği⁴⁴ (19.5) endise yaklaşmaktadır. Collum femoris'in uzunluk endisi de Martin'in Malayalılar için verdiği⁴⁵ (15.5) endis'in hemen aynıdır.

BOY

Altın-tepe (Urartu) 1 numaralı (erkek) iskeletinde femür'den Pearson⁴⁶ formülü ile hesaplanan boy (173.61) santimetre olup (Tablo IX), uzun boylu erkekler gurubuna girmektedir. Keza bu ferdin boy'u Saller'in (1930) Fehmaraner erkekleri için verdiği⁴⁷ (173.6) ve Topinard'ın Livlander erkekleri için verdiği⁴⁸ (173.6) boy'ların birazcık fevkindedir.

Altın-tepe (Urartu) 2 numaralı (kadın) iskeletinde ise, uzun kemiklerden (hümerus, femur) Pearson⁴⁹ formülleri ile hesaplanan ortalama boy (153.71) santimetredir. (Tablo X). Orta boylu kadınlar gurubuna girmektedir. Bu ferdin boy'u Sommer'in Suriye kadınları için verdiği boy'a (153.7 santimetre) çok yakındır.⁵⁰

N E T İ C E

Altın-tepe'de bulunmuş olan 2 numaralı uzun kafalı, orta boylu kadın iskeleti, daha ziyade Akdeniz tipinin mütakâmil örneklerinde görülen morfolojik karakterleri taşımaktadır. Bombemsi olan alın dikçe ve glabella zayıftır. Altın-tepe (Urartu) 1 numaralı çok uzun kafalı, uzun boylu erkek iskeleti ise Eurafrican tipin gösterdiği morfolojik karakterleri taşımaktadır. Çok uzun olan calvaria'da alın geriye kaçık ve glabella'nın inkişafı orta derecededir. Akdeniz tipinden daha iptidai olan Eurafrican tip'e Babaköy⁵¹, Tilkitepe⁵², Çatal

⁴⁴ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1079.

⁴⁵ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 1096.

⁴⁶ Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 591-595.

⁴⁷ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 785.

⁴⁸ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 785.

⁴⁹ Martin-Saller. 1957, cilt I, s. 595.

⁵⁰ Martin-Saller. 1957, cilt II, s. 783.

⁵¹ Şenyürek, M. S. 1946: A Craniological Study of Copper Age and Hittite Populations of Anatolia. Belleten, cilt V, S. 19, s. 239.

⁵² Şenyürek, M. S. 1946, s. 239.

Höyük⁵³, Büyük Göllücek⁵⁴, Yümüktepe⁵⁵, Şeyh Höyük⁵⁶ iskelelerinde de rastlanmıştır

S U M M A R Y

Altintepe which is 20 kilometers east of Erzincan, was excavated in September 1959, by a group composed of Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Prof. Dr. Nimet Özgüç, assistant Kutlu Emre, architect Mahmut Akok, photographer Selâhattin Öztartan. In this excavation carried out under auspices of General Directorate of Museum, and Turkish Historical Society.

According to the report of the excavation which was given by the excavators⁵⁷, they have discovered third tomb, 1.50 meters below the surface of ground into the east slope of the Altintepe, 40 meters above the plane. The third tomb consists from three rooms. In the second room, there were standing two coffins. In these coffins they have found human skeletons.

The human skeletons from Altintepe, were brought to us for study, belonging to the end of 8000 and beginning the 7000 B.C.

The material in our possession includes, (see. fig. 1-4.) fragments of one calva and one calvaria, fragments of two lower jaws, one right humerus, fragments of one right two left femurs, and fragments of one right one left tibias. These all parts of skeletons belong two individuals. These skeletons have been numbered as I and 2.

On the calvarias which is some parts missing, the sutures are closed inside and outside. On the lower jaws the third molars have erupted and the long bones the epiphyses have united. The condition

⁵³ Krogman, W. M. 1949: Ancient Cranial Types at Chatal Höyük and Tell al-Judaidah Syria. From the Late Fifth Millennium B. C. to The Mid-Seventh Century, A. D. Belleten, cilt XIII, S. 51, s. 411 ve Tablo VI.

⁵⁴ Şenyürek, M. S. 1950: Büyük Göllücek'te Bulunan Kalkolitik Çağa ait bir Muharibin İskeletinin tetkiki. A Study of the Skeleton of A Chalcolithic Age Warrior from büyük Göllücek. D. T. C. Fakültesi Dergisi, cilt VIII, S. 3, s. 282.

⁵⁵ Şenyürek, M. S. 1954: A Note On the Long Bones of Chalcolithic Age From Yümüktepe. Belleten, cilt XVIII, S. 72, s. 519.

⁵⁶ Şenyürek, M. S. 1955: A Note on the Long Bones from Şeyh Höyük. Belleten, cilt XIX, S. 74, s. 257.

⁵⁷ Özgüç, T. 1961: Excavations at Altintepe. Belleten, vol. XXV, N. 98, p. 269-280.